

AFGANİSTAN'IN SINIRI AŞAN SULARININ YÖNETİLMESİNİN ÖNÜNDEKİ FIRSATLAR VE ENGELLER

Sayedsulaiman Nabil*

Öz

Hızlı nüfus artışına bağlı olarak günden güne tatlı suya olan ihtiyaç artarken iklim değişikliği nedeniyle tatlı su kaynakları günden güne azalmaktadır. Nitekim NASA'nın açıklamalarına göre dünya genelinde 37 akiferden 21'i kurumuş durumdadır. BM açıklamasına göre ise 2050 yılına kadar yaklaşık 5 milyar insan tatlı su sorunuyla karşı karşıya kalacaktır. Afganistan ise değeri 100 milyar doları aşan yıllık 50 milyar metreküpü aşkın tatlı su kaynaklarına sahip ve Orta Asya'ya akan Amu Nehri'nin bir kısmına, İran'a akan Hirmend ve Harirud nehrine ve yine Pakistan'a akan Kabil nehrine kaynaklık etmektedir. Bu çalışmada öncelikle Afganistan'ın mevcut su durumu, tatlı su havzaları ele alınacak; sonra sularının yönetilmesinde var olan fırsatlar ve engeller tartışılacaktır. Sonuç bölümünde suların yönetilmesi için kısaca öneriler sunulacaktır. Bu makale, yönetilmesi halinde Afganistan'a yıllık 100 milyar doları aşan gelir sağlayabilen Afganistan sınırı aşan sularının önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Sınırı Aşan Sular, Suların Yönetilmesi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Güvenlik Çalışmaları Bölümü, sallonabil@gmail.com, <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-7813-9075>

Bu makaleye atıf için: Sayedsulaiman, Nabil. (2023). Afganistan'ın Sınırı Aşan Sularının Yönetilmesinin Önündeki Fırsatlar Ve Engeller, SDE Akademi Dergisi, 3(3), 388-421

OPPORTUNITIES AND OBSTACLES TO MANAGEMENT OF AFGHANISTAN'S TRANSBOUNDARY WATERS

Sayedsulaiman Nabil

Abstract

While the need for fresh water increases due to rapid population growth, on the contrary, fresh water resources are decreasing day by day due to climate change. As a matter of fact, according to NASA's data and statements, 21 of 37 aquifers around the world have dried up. According to the UN statement, by 2050, approximately 5 billion people will face the problem of scarcity of fresh water. Afghanistan, produces more than 50 billion cubic meters of fresh water annually with a value exceeding 100 billion dollars. While some of its rivers flow into neighbors i.e. part of the Ceyhun River flowing into Central Asia, the Hirmend and Harirud rivers flowing into Iran, and the Kabul river flowing into Pakistan.

In this study, Afghanistan's current water situation and fresh water basins will be discussed; Opportunities and barriers to managing its waters will then be outlined. In the conclusion part, short suggestions for the management of waters will be presented. This article draws attention to the importance of Afghanistan's transboundary waters, which, if managed, can provide Afghanistan with an annual income of more than 100 billion dollars.

Keywords: *Afghanistan, Transboundary Waters, Suların yönetilmesi.*

Giriş

Bu çalışmamızın amacı Afganistan'ın sınırı aşan su havzalarını araştırarak, havzaları tanıtmak, bu suların yönetilmesinin Afganistan için önemini ve yönetilmesi önündeki engelleri ve fırsatları göstermektir.

Suyun öneminin git gide arttığı günümüzde Afganistan'ın bütün havzaları ile ilgili ayrı ayrı çalışmalar yapılmış olsa da tüm havzaları kapsayacak ölçekte hazırlanmış bir makalenin olmaması ve daha da önemlisi bu konunun Türkiye'de daha önce çalışılmamış olması bu alandaki çalışmaların eksikliğine işaret eden en önemli faktörlerden biridir. Tatlı su dünyanın üçte ikisini oluşturan suyun sadece %3'ünü oluşturmaktadır. Tatlı su kaynaklarının %1.7'si kutuplarda ve buzullarda bulunmakta ve %0.7'si yeraltında ve sadece %0.01'i nehir, akarsu, göl vb. yüzey sularında bulunmaktadır (Jidari İvazi, 1998: 3-4).

Tatlı su içilebilir bir doğal kaynak olarak kabul edilse de bu kaynaklar sınırlıdır. İklim değişikliği ve nüfusun hızla artması su sorununu körükleyen en önemli nedenlerdendir. İnsan aktivitesinin ve su kullanımının nüfus artışına bağlı olarak artması, araştırmacıların bazı sorunları öngörmelerine neden olmuştur. BM'nin raporuna göre 2025 yılına kadar dünya nüfusunun üçte ikisine tekabül eden 5 milyar kişi su sorunuyla karşı karşıya kalacaktır (Zoom it, 2022).

NASA'nın yaptığı bir araştırmaya göre ise dünyadaki tatlı su kaynaklarının çoğu yenilenmelerine izin verilmeyen bir hız ile tüketilmektedir. Nitekim günümüzde dünyada bulunan 37 akifer'den 21'i kurumuş durumdadır (NASA, 2010). Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere ilerleyen yıllarda su meselesinin devletlerarasında önemli bir sorun ve rekabet alanı haline gelecek olması muhtemeldir.

Diğer taraftan Küresel Kaynak Araştırmaları Enstitüsü'nün 167 ülke üzerinde yaptığı araştırmalar, 2040 yılına kadar Afganistan ve bölgedeki ülkeler dahil olmak üzere 33 ülkenin ciddi su sorunlarıyla karşı karşıya kalacağını göstermektedir (Rokna, 2023). Bu nedenle bölgede istikrar ve barışın sağlanması için su kaynaklarının doğru kullanılması ve iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Afganistan suyollarının yıllık su miktarı 57 milyar metreküptür ancak bu miktarın sadece %20 ila %30'unu kullanabilmektedir. Bunun sebebi yıllardır devam eden iç savaş, istikrarsız siyasi yapı, sel ve kuraklık, eski ve yıpranmış altyapı ve altyapıya yatırım konusunda var olan güvensizlikler ve belirsizliklerdir.

Denize sınırının olmaması, nüfusunun %80'inin tarımla uğraşması ve tarım ürünlerinin Afganistan genel ihracatındaki payının %75 olması nedeniyle su meselesi Afganistan için fazlaca önem arz etmektedir (DW, 2012). , (World Bank, 2012). Afganistan Devleti sularını yöneterek yurt içinde kullanımı için su sağlamanın yanı sıra kıyıdaş ülkelere akan su karşılığında ticari limanlara erişim ve kullanım hakkı ve ulusal ekonominin stratejik gelişimine faydalı bazı imtiyazlar da alabilir. Örneğin yıl boyunca akan Kokça ve Amu gibi nehirlerde su barajlarının inşası, yapay nehirler ve sulama kanallarının yapılmasıyla yüz binlerce hektarlık arazinin sulanmasına olanak sağlanabilir.

1. Afganistan'ın Su Havzaları ve Önemi

Tatlı Su kaynakları her geçen gün dünya gündeminde daha önemli bir konu haline gelmektedir. Giriş bölümünde zikrettiğimiz üzere uluslararası ölçekte meydana gelen/mejdana gelecek olan sorunların öngörülmesi neticesinde BM 2018-2028 yılları arasını "Sürdürülebilir Kalkınma için Su- Uluslararası Eylem On Yılı" olarak ilan etmiştir (BM Türkiye, 2022).

NASA'nın yaptığı araştırmalar, gelecek 30 yıl içerisinde su konusunun Ortadoğu'daki ülkeler için en önemli sorun haline geleceğini göstermektedir (Malekan, 2015: 23). Aynı zamanda bu çalışma, sıkı kuraklıklar yaşayacak olan 45 ülkeyi açıklamaktadır. İran bu ülkeler arasında 4. sırada yer almaktadır. Afganistan'dan İran'a akan Helmand-Harirud Sınırı aşan su yolları ise İran Sistan eyaleti için şahdamar niteliği taşımaktadır. Nitekim İran İslami Konseyinin açıkladığı rapora göre: *Sistan şehrinin tek su kaynağı Afganistan'dan gelen akarsulardır* (Fahim, 2016: 17).

BM'nin yayınladığı rapor, Ortadoğu nüfusunun 2050 yılına kadar %60 oranında artacağı ancak tatlı su miktarının 2050 yılına kadar %10 oranında azalacağını göstermektedir (Kermani, 2013: 18). Yine BM'nin yayınladığı diğer bir rapora göre şiddete en çok maruz kalan on ülke sırasıyla: Somali, Afganistan, Irak, Suriye, Yemen, Sudan, Haiti, Honduras, Pakistan ve Nijerya'dır (Karimi, 2012: 20). Yoksulluk ve doğal kaynaklara erişim sorunu, istikrarsızlık ve çatışmanın temel sebepleri olarak gösterilmektedir.

Bunlara bağlı olarak Oslo merkezli uluslararası barış araştırmaları merkezinin yaptığı araştırmalar savaş ile su sorunu arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Aynı şekilde Piter Hagt'ın ortaya koyduğu modele göre komşu devletler on iki sebepten ötürü birbiriyle çatışma ve anlaşmazlık yaşamaktadır ve saydığı sebeplerin altısı su ile ilgili konulardır (Hugt, 2000: 327). Fakat bazı araştırmacılar ülkeler arasındaki su sorununun iş birliğiyle çözüme ihtimalinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadırlar (Fahim, 2016: 18). Nitekim bu soruna karşı koymak için çeşitli uluslararası girişimlerde bulunulmuştur. 1992 Helsinki kuralları, 1996 Helsinki konvansiyonu, 1997 yılındaki BM sınır suları ile ilgili konvansiyonu ve 2004 Berlin kurallarını bu çabaların birer sonucu olarak görmek mümkündür.

Eckstein, Künzel, Schäfer'in 2017 yılında yayınladıkları makaleye göre iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler arasında 24. sırada yer alan Afganistan'ın (Huseyni, 2018: 36) iklim değişikliği nedeniyle son yarım asırda dağlarındaki buzullar yüzde elli oranında azalmıştır. Bu etkinin ilerleyen yıllarda daha fazla olması beklenmektedir. Dolayısıyla nüfusunun yaklaşık %80'i tarım ile uğraşan Afganistan'ın su kaynaklarının yönetimi konusuna öncelik vermesi gerektiği açıkça ortadadır.

Diğer yandan Afganistan'da su durumuna baktığımızda, ülke nüfusunun büyük bir kısmının temiz suya ulaşamadığını görüyoruz. Nitekim Afganistan merkez istatistik kurumu, ülkenin içme suyunun %60'ının, dışki ile kirlendiğini tespit etmiştir (BBC News, 2017).

Hal böyle iken yarı kurak bir ülke olan Afganistan'ın su ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılayan suyollarının %80'i dağ buzullarından kay-

naklanan ve buzulların erimesiyle oluşan, akan nehirler ve göllerdir (Afganpaper, 2015). Bu sorununun çözümüne yönelik olarak 1994 yılında İsrail ve Ürdün arasında yapılan anlaşmada olduğu gibi¹, su havzaları üzerine yapılan yatırımların Afganistan ve bazı komşuları arasındaki sorunlar ve gerginlikleri azaltabilir ve iş birliği ortamı sağlayabilir olduğu söylenebilir. Ancak bu hipotez İran konusunda geçerli değildir. Çünkü 1973 yılında Helmand sınırı aşan su yolu ile ilgili İran'la imzalanan bir anlaşma var olmasına rağmen İran bu anlaşmaya uymamaktadır. Bunun ötesinde Afganistan'ın su kaynaklarını yönetmek üzere attığı adımları farklı yollarla engellemeye çalışmaktadır.

Aynı zamanda İran attığı adımlarda Afganistan'ın çıkarlarını gözetmemekte ve anlaşma gereğince kendisine tahsis edilen paydan daha fazlasını kullanmaktadır (Beraksheli, 2015:112).

Petrus Gali 1989 yılında Mısır dış işleri bakanıyken Amerikan kongresinde, *Mısırın güvenliği Nil nehrinin geçtiği 8 ülkeye bağlıdır*, açıklamasında bulunmuştur (Postel, 1994: 61). Petrus Gali'nin bu söylemi Afganistan için de geçerlidir. Zira Afganistan'ın sınır bölgelerindeki şehirlerin güvenliği yakın dan bu ülkenin sınırı aşan sularını paylaştığı ülkelere bağlıdır.

Sınırı aşan sular gerektiği gibi yönetildiği takdirde Afganistan elektrik üretme konusunda da yüksek potansiyele sahiptir. Ancak şu an elektriğinin %80'ini yurtdışından ithal etmektedir. Kabil Nehri üzerinde *Şah Tut* barajı, Amu nehri üzerinde *AMU Ulya* barajı, Helmand nehri üzerinde *Kemal Han* barajı ve diğer baraj çalışmalarının tamamlanması halinde Afganistan elektrik üretme noktasında önemli fırsatlar elde edecektir (Fars News, 2022).

Afganistan kuzey, güney ve güney batısında çok nitelikli ve tarıma uygun ovalara sahip olmasına rağmen şu an su eksikliği nedeniyle bu ovalardan faydalanamamaktadır. Bu noktada bazı fırsatlar bulunmaktadır. Örnek olarak Kemal Han barajının işler hale gelmesi halinde Nimruz şehrinin ekilebilir arazisinin tamamı sulanabilecektir (Afganistan Tarım bakanlığı MAİL, 2021).

1 Sulh Anlaşması, Ürdün ve İsrail arasında 26 Ekim 1994 yılında imzalandı. İkinci eki su ile ilgili konulara odaklanmıştır.

İran alt kıyıdaş bir devlet olarak sadece *Helmand* nehrinden yıllık 1,2 milyar metreküp suyu ücretsiz alırken, Kuveyt'e bir m³ suyu 1,5 milyar dolar değerinde satmaktadır (TejaratNews, 2021). Dolayısıyla Afganistan'ın İran'dan benzer bir talepte bulunması oldukça doğal gözükmektedir.

Görüldüğü üzere suyolları; Enerji temininden istikrar ve güvenliğine, içme su temininden ekonomik büyümeye kadar çeşitli alanlarda Afganistan için oldukça fazla önem arz etmektedir.

Bu suyolları ise beş ana havzadan oluşmakta ve bu havzaların dördü sınırını aşan suyollarından oluşmakta. Onlar sırasıyla Amu Suyolu, Helmand suyolu, Murgab-Harirud suyolu ve Kabil suyoludur.

1.1 Amu Havzası

Aral gölünün en büyük havzalarından olan Amu Havzası, yıllık 67-70 milyar m³ su üretmekte ve bir milyon hektarlık bir araziye kapsayarak 100 milyon kişiyi etrafında barındırmaktadır (Husaini, 2017: 14-15). Bu nehir Afganistan ve Tacikistan'ın Pamir dağlarından kaynaklanıp kuzeydoğudan güney batıya doğru akmaktadır. Bu havzanın yüzölçümü 5.300.000 km² olup, 50 milyar m³ suyu Tacikistan ve 22 milyar m³ suyu ise Afganistan'dan kaynaklanmaktadır. Ancak bu suyolunun %70'i Özbekistan ve Türkmenistan tarafından kullanılmaktadır. Amu nehri 2400 kilo metrelik bir mesafeyi kat ederek Aral Gölüne akmaktadır (Jalal, 2016: 38). Bu uluslararası suyolunun 1126 kilometrelik bir kısmı Afganistan sınırları içerisinde devam etmektedir. Amu Havzası Afganistan'ın yıllık su hasılatının %30'unu üretmekte ve Afganistan'ın nüfusunun %25'i bu havzada yaşamaktadır (Husaini, 2017: 15-17). Elektrik üretme ve tarım konusunda bu havza yüksek bir potansiyele sahiptir. Ancak Afganistan sadece bu suyun %20-25'ini kullanabilmekte ve yıllık su depolama kapasitesi 100-110 m³ olarak belirlenmiştir. Bu konuda Afganistan dünyanın en başarısız ülkeleri arasında yer almaktadır. BM'nin raporunu göre Afganistan'da kişi başına su kullanımı 1000 m³, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan'da 1000-2000 m³ arası ve Özbekistan'da 2000-3000 m³ arası olup Türkmenistan'da 3000-6000 m³'dir (Popal, 2018).

Bu havzanın ekonomisinde tarım çok önem arz etmekte ve en önemli iş kaynağı olarak görülmektedir. Afganistan halkının %59'u, Kazakistan'ın %46'sı, Tacikistan'ın %27'si, Özbekistan'ın %21'i ve Kırgızistan'ın %5'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu ülkelerin tarım gelirinin gayri safi milli hâsıllarına oranı ise şu şekildedir: Afganistan'da %30, Türkmenistan'da %12, Tacikistan ve Kazakistan'da %21 ve son olarak Özbekistan'da %20'dir (Akbar, 2015: 17-23).

BM'nin açıkladığı rapora göre Afganistan'da 9 milyon hektar ekilebilir arazi mevcuttur. Ancak Afganistan enerji ve su bakanlığının açıklamasına göre bu ülke sadece 2,1 milyon hektar araziye sulayabilmektedir (BBC, 2016). Afganistan'ın 0,5 milyon hektarlık arazisini sulayan Amu suyolu havzasında 4500 milyon m³ su rezervleri mevcuttur. Ancak bu miktardan yıllık olarak sadece 100 milyon m³ olarak faydalanmaktadır. Afganistan şu an 240 megavat elektrik üretebilmekte ancak bu genel kapasitenin sadece %1'ine denk düşmektedir. Amu suyolu üzerinde bulunan barajlardan sadece *Pulkhumri*'de bulunan baraj 4 megavat elektrik üretme kapasitesine sahiptir.

1987 yılında SSCB su bakanlığının bilim ve teknik konseyi 566 sayılı protokol ile Sovyet Cumhuriyetlerine Amu suyunu kullanma haklarını vermiştir (Afganistan bu protokol'e dahil edilmemiştir). Bu Protokole göre Kırgızistan %0,40 milyar m³ ile en az ve Özbekistan %29,60 milyar m³ ile en fazla paya sahip olmuştur (Jalal, 2016:39). Bu protokole göre Amu suyolunun su miktarı 70 milyar metreküp olarak tahmin edilmiş ve bunun 8,73 milyar metreküpü zayıt olarak kabul edilmiştir. Bu su miktarından sadece 2,1 milyar m³ suyu Afganistan'a tahsis edilmiş ve zayıt kategorisinde değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla bu beş ülke 1992 yılında Almatı mutabakatını imzalayarak 566 sayılı protokolün devamını sağlamıştır. Ancak bu sistem 1998 yılında devletlerarasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı iptal olmuştur (İRNA, 2020). 1993 yılında ise Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın cumhurbaşkanları bir araya gelmiş ve Aral Su Havzası'yla ilgili diğer bir anlaşmayı imzalamıştır. Bunun sonucunda ise İFAS kurulmuştur (Jalal, 2016:41).

1958 yılında ülke sınırları rejimini belirleyen anlaşmanın 8. Maddesine göre her ülke sınırı aşan sularını sınır hattına kadar kayıtsız ve şartsız kullanabilir.² Bu anlaşmanın 16. Maddesine göre sınırı aşan suların kullanımı iki tarafın anlaşmasıyla belirlenecektir. 17. maddesine göre tarafların suyun miktarı, yağış ve kar oranlarıyla ilgili devamlı olarak birbirleriyle bilgi mübadelesi yapmaları ve acil durumlarda birbirine haber vermeleri gerekmektedir. Dolayısıyla Sınırı aşan sular üzerinde yapılacak herhangi bir çalışma iki tarafın anlaşmasıyla yapılmalıdır. Bu nedenlerle Tacikistan ve Türkmenistan'ın Afganistan'la anlaşmaksızın bu havzada tarım arazisini genişletme politikaları hukuk dışı ve bu anlaşmaya aykırı olarak gözükmektedir.

Stratejik planlama sayesinde ülkeler, geleceklerini daha tutarlı bir şekilde inşa edebilirler avantaj elde etme şansına sahip olurlar (Alpar, 2022:115). Afganistan 2001 yılından sonra sınırı aşan sularla ilgili bölge ülkeleriyle iş birliği yapabilmek için girişimlerde bulunmuştur. Tacikistan'la su kaynaklarının yönetilmesi ve geliştirilmesi, suların kullanılması ve korunması konularında mutabakata varmış ve bunların gerçekleştirilmesi için geçen 20 yıl içerisinde beş anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaların sonuncusu 2017 yılında imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşma ile iki taraf hidrolojik verileri düzenli ve ücretsiz bir şekilde birbirine paylaşmayı kabul etmiştir. Bu anlaşma, verilerin paylaşımı ilkesi, doğal afetler gibi anormal beklenmeyen tehlikelerle ilgili bilgilendirme, hidrolojik bilgi mübadelesi ve aradaki sorunları çözmeye yönelik çalışmaların yapılması gibi konuları kapsamaktadır (Husaini, 2017: 12-14).

1.2 Helmand Havzası

Helmand Havzası 262341 kilometrelik yüz ölçümüyle Afganistan'ın yüz ölçümünün %40'ını ve su rezervlerinin %17'sini oluşturan en büyük havzalarından bir tanesidir. Helmand Nehrinin uzunluğu 1150 kilometredir ve toplam su rezervi 66 milyar m³tür (Khalili, Hashemi, 2016:37-38).

2 Sınırlar anlaşması 1958, 8. Madde.

Bu nehir Afganistan'ın *Baba Dağı*, *Pağman Dağı*, *Behood* dağı ve Penjab dağlarından kaynaklanmaktadır. Bu nehir İran'a doğru cereyan ederek iki ülke arasında 35 kilo metrelik bir ortak su sınırı oluşturmakta ve sonrasında İran'ın Sistan vilayetinde bulunan *Hamun Saberi* ve *Hamun Puzak* göllerine akmaktadır (Fahim, 2016: 19-21).

Bu nehir beş yan nehirden oluşmaktadır: *Kajrud*, *Argandab*, *Tarin*, *Argestan* ve *Tarneki* Nehirleri. *Tarin* ve *Helmand* nehirlerinin birleştiği yerden sonra Kacaki barajı inşa edilmiştir ve onun biraz ilerisinde Buğra Kuyu Nehri inşa edilmiştir. Bunların yanı sıra *Argandab* Nehri üzerinde *Şah Maqsud* bölgesinde tarım için kullanılan Dehle Barajı inşa edilmiştir.

Bunların yanında Afganistan'da Helmand suyolu üzerine inşa edilen en önemli iki baraj *Kamal han* barajı ve 1,7 milyar metreküp kapasiteli *Kajaki* barajlarıdır. (Afganistan su ve enerji bakanlığı MEW, 2023).

İran tarafı ise kendi sınırında *Kahak* Barajı inşa etmiş olup onun yanında su depolama kuyuları inşa etmiştir. Yanı sıra İran bu suyolunun sularını kendi sınırlarına çekmek için dört büyük su pompası kurmuştur.

Helmand suyolu Afganistan'ın alt kıyıdaş ülkesi (İran) ile en çok sorun yaşadığı sınırı aşan suyoludur. Zira Afganistan 1973 yılında imzalanan anlaşma gereğince yıllık 820 milyon metreküp su vermeyi taahhüt etmiştir (Aram, 2022:618). Ancak İran günümüzde nüfus artışına bağlı olarak bu anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini talep etmekte ve Afganistan'ın sularını yönetme konusunda attığı adımları farklı yollarla engellemeye çalışmaktadır (İSNA. İr, 2023).

1.3 Harirud – Murgab Havzası

Bu su havzası kapasite olarak Afganistan'ın En büyük dördüncü su havzasıdır. Yıllık kapasitesi 2,54 milyar metreküp olup 1,88 milyar metreküpü ülke içerisinde kullanılmaktadır. Bu havzansın ana nehri *Harirud*'dur. Bu suyolu Afganistan dağlarından kaynaklanarak 560 kilometrelik mesafeyi kat ederek İran-Afganistan ve İran ve Türkmenistan arasındaki hat sınırı oluşturarak en son Türkmenistan'ın *Karakum* gölüne akar. Bu uluslararası

suyolunun kapsadığı alan 112200 olup yüzde 35'i Afganistan'da, yüzde 44'ü İran'da ve yüzde 21'i Türkmenistan'da bulunmaktadır (Afganistan su ve enerji bakanlığı MEW, 2023).

Bu havza dört yan nehirden oluşmaktadır: üst *Harirud*, alt *Harirud*, *Keşko Keşen Rud* ve *Murgab*. Bu yan nehirler iki büyük havzayı yani *Murgab* ve *Harirud*'u oluşturmaktadır. Afganistan *Harirud* suyunu İran ve Türkmenistan'la paylaşmakta, *Murgab* su yolunu ise sadece Türkmenistan'la paylaşmaktadır (Afganistan su ve enerji bakanlığı MEW, 2023).

Afganistan Merkezi istatistik kurumunun raporu, bu havzada yaşayan nüfusun 2015 yılında 3.694 milyon kişi olduğunu ve 2050 yılında 6.212 milyona yükseleceğini göstermektedir (Afganistan su ve enerji bakanlığı MEW, 2023). Dünya kaynakları enstitüsü raporuna göre risk altında olan 100 su havzası arasında Harirud Havzası dördüncü sırada yer almaktadır. World Weather Online verilerine göre ise Herat'ta en üst ve en alt sıcaklık derecesi 2009'dan 2018 yılları arasında 3 derece artmıştır (Huseyni, 2018: 10-14).

Harirud Nehri Herat ve Gur şehirleri için yaşam ve tarımın şahdamarı olarak görülmektedir. Mevsimlik nehir olması ve su barajların olmamasından ötürü tarımın yapıldığı zamanlarda halk su eksikliği sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle bu havzada yaşayanlar yıllardır herkesin adil bir şekilde bu sudan faydalanması için suyu onlara paylaşan *MİRAB*'ları görevlendirmektedirler.

FAO, 1996 yılında bu havzanın su miktarını 3 milyar m³ olarak göstermiş, ancak 2017 yılında elde edilen yeni veriler bu miktarın 2,5 milyar m³'e düştüğünü göstermektedir. Azalan su miktarının tersine sadece Herat şehrinde ekilebilir arazi alanı 2045 yılına kadar 269000 hektardan 316000'a kadar artması ve havzanın tarım için su ihtiyacının 6276,6 milyon m³'e yükselmesi beklenmektedir (Huseyni, 2019).

Bu sorunlara mücadele etmek üzere Afganistan Hükümetleri *Harirud-Murgab* su yolu üzerinde 2015 yılında 47 megavat elektrik üretebilen ve 664 milyon m³ su depolayabilen ve 80 bin hektar arazinin su ihtiyacını

karşılatabilen Hint-Afgan Barajının inşasını tamamlamıştır. Bunun yanı sıra *Puzliç* ve *Paşdan* Barajları inşa edilme aşamasındadır. *Paşdan* ve *Puzliç* Barajlarının inşaları tamamlandığında toplamda bu iki barajda 77 milyon m³ su depolanabilecek ve 7.05 megavat elektrik üretilebilecektir (Zaratjayı, 2017).

Eklememiz gereken çok önemli bir husus da Türkmenistan'ın Afganistan sularına olan bağımlılığıdır. Türkmenistan da su kaynaklarının yetersizliğiyle karşı karşıya olan ülkelerden biridir. Ve en önemli tatlı su kaynaklarından biri Afganistan'dan kaynaklanan *Harirud*, *Amu* ve *Murgab* suyollarıdır.

Diğer yandan Afganistan 2016 yılında Harirud nehriyle ilgili İran'la bir mutabakata varmıştır. Bu mutabakat kapsamında iki devlet arasında ortak çalışma gruplarının oluşması, onlar tarafından araştırmaların yapılması ve onun sonucunda uluslararası hukuk çerçevesinde müzakerelerin başlanması öngörülmüştür (af.shafaqna.com, 2016).³

1.4 Kabil Havzası

Ülkenin kuzey doğusundan kaynaklanan bu suyolu ülkenin güneyine akmakta ve son olarak Pakistan'ın Send Gölüne akmaktadır. 560 kilometresi Afganistan sınırları içerisinde olup toplamda 700 Kilometrelik bir uzunluğa sahiptir. Bu suyolu Afganistan'ın yüz ölçümünün %12'sini oluşturmakta ve 76908 kilometre kare araziye sulamaktadır. *Amu* ve *Helmand* nehrinden sonra yüzölçümü olarak ülkenin en büyük üçüncü havzasıdır (Afganistan su ve enerji bakanlığı MEW, 2023). Yaklaşık 11,6 milyon kişilik bir nüfusu olan bu havza, ülkede en fazla nüfusa sahip olan havzadır (FAO, 2012). Bu uluslararası suyolu Kabil Nehri ve yan nehirleri olan *Lugar*, *Panşir*, *Gurband*, *Lagman*, ve *Kunar* nehirleriyle beraber Afganistan'da mevcut olan suyun %26'sını üretmektedir. Ayrıca gıda ve su güvenliği, tarım, sanayi, elektrik üretme konularında Afganistan için yüksek öneme sahiptir.

3 7 Ocak 2016 yılında Dr. Abdullah Abdullah ve İran C.başkanı yardımcısı arasında yapılan bir anlaşmadır.

Aynı şekilde Pakistan için de önemlidir. Zira bu ülke uzun yıllardan beri su sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. BM dünya su gelişimi raporuna göre 2000 yılında 2961 metre küp olan Pakistan'ın kişi başına içilebilir temiz su kaynakları 2005 yılında 1420'ye düşmüştür. Afganistan'da ise son yarım yüzyılda Pamir ve Hindukuş dağlarındaki buzullar %30 oranında azalmış ve küçük doğal buzullar ise tamamen yok olmuştur (Gareth, 2019). Ranner'in 2008'deki araştırmaları ise kabil havzasında yağış oranlarının %20 olarak azalacağını öngörmüştür (Malyar, 2017: 20).

Kabil havzasında, Kabil suyunun sadece %25'i Afganistan tarafından kullanılmaktadır. Bununla beraber Kabil'in su düzeyi günden güne azalmaktadır. Diğer taraftan Afganistan enerji ve su bakanlığı 7 Temmuz 2015 yılında "Kabil havzasında yer altı suların %40 içmeye uygun değildir" açıklamasında bulunmuştu (Niyazi,2016). Bu nedenlerden ötürü Afganistan hükümetleri bu havzanın su ihtiyacını karşılamak üzere bazı adımlar atmıştır. Nitekim şu an Şah ve Aroos ve *Maçgalo* barajları inşa aşamasındadır. *Kama, Gambiri, Konar, Şal, Surubi, Bağdara, Golbahar, Şah-tut* barajları ise planlama aşamasındadır. Bu barajların tamamlanması durumunda 16400 hektar arazi sulanacak, 1891 megavat elektrik üretilecek ve şu an %3 olan Afganistan'ın su depolama kapasitesi %23'e yükselecektir (Mahbubi, 2020).

Daily Times'ın 24 Mart 2004'te "Afganistan meşru olarak sınırı aşan sularını yönetmeye kalktığı zaman Pakistan'daki *Send* Gölünün su miktarı %15 oranında azalacak" başlığıyla yayınladığı haber bu konuda iki ülke arasında bir anlaşmanın sağlanmasının önemini göstermektedir. Ancak iki ülke arasında var olan güvensizlik nedeniyle bu konuda bir ilerleme kat edilememiştir. Bu konuda sadece 1921 yılında Britanya ile yapılan anlaşma mevcuttur. Ancak bu anlaşmada su konusu kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır (Malyar, 2017: 20-21).

2. Fırsatlar ve Engeller

2.1 Engeller

Afganistan sınırı aşan sularının yönetilmesinin önündeki Engelleri siyasi ve teknik engeller olmak üzere iki başlık altında değerlendireceğiz.

2.1.1 Siyasi Engeller

A. Kıyıdaş Devletlerin Politikaları: Başta Amu suyolu üzerindeki etkilerini anlatmak gerekirse bu uluslararası akarsu havzasının su miktarının %73'ü Afganistan ve Tacikistan'dan kaynaklanmaktadır. Ancak %70'i Türkmenistan ve Özbekistan tarafından kullanılmaktadır. Hatta 1992 yılında su yolları ile ilgili hukuki düzenlemeleri yapmak için Orta Asya ülkeleri İCWC örgütünü Afganistan ve onun isteklerini göz önünde bulundurmadan kurmuşlardır. İCWC verilerinde (tıpkı Sovyetler döneminde yürürlüğe giren 566 sayılı protokol gibi) Afganistan'a tahsis edilen su sadece 2,10 milyar m³ olarak belirlenmiş ve zayıf olarak değerlendirilmiştir (Jalal, 2015: 88).⁴

Diğer taraftan Orta Asya ülkeleri Aral gölünün korunması ve aralarında hukukun belirlenmesi için *alt amudarya* ve *Sytdarya* sularının yönetimi komisyonu, İFAS ve İCAS'ı kurmuştur (Jalal, 2015: 88). Bu örgütlere katılmak için Afganistan istekli olsa da üyeliği kabul edilmemiştir (Horsman, 2008: 66). Diğer yandan Tacikistan ve Türkmenistan'ın attığı adımlar, onların bir anlaşma olmaksızın faydalanma oranlarını artırmak istediklerini göstermektedir. Öyle ki Tacikistan sulanabilir arazisini 5000 hektar ve Türkmenistan ise 45000 hektar artırmayı düşünmektedir (Husaini, 2017: 16).

Harirud suyolu Herat şehrinin şah damarı olarak bilinmekte ve Herat ovalarını sulayan kaynak olarak görülmektedir. Harirud nehri ile ilgili komşu ülkelerin politikalarına örnek olarak İran-Türkmenistan dostluk barajı gösterilebilir. Zira bu barajın temeli Afganistan'ın tüm itirazlarına

⁴ 7 Ocak 2016 yılında Dr. Abdullah Abdullah ve İran C.başkanı yardımcısı arasında yapılan bir anlaşmadır.

rağmen 2000 yılında atılmış ve proje 2004 yılında tamamlanmıştır. (BBC News, 2019).

Bunların yanında Afganistan halkı devlet muhaliflerinin su konusundaki gelişmeleri önlemek için İran tarafından desteklendiğini düşünmektedir (Husaini, 2018). Nitekim 2018’de Afganistan Nimruz vilayetinde devlet ve silahlı muhalif gruplar arasında yaşanan kanlı savaş sonrasında dönemin Afganistan savunma bakanı, Nimruz şehrinde savaşın kapsamının geniş olduğu ve suların yönetilmesi konusunun bu istikrarsızlıklarda çok önemli rolü olduğunu dile getirmiştir. Bu konuşma dönemin İran Cumhurbaşkanı Ruhani’nin bu olaydan birkaç ay önce “*Bizim çevremizi tehdit eden eylemlere karşı sessiz kalmayacağız, Afganistan’da inşa edilmekte olan Selma, Keceki ve diğer barajlar bizim Horasan, Sistan ve Belucistan eyaletlerimizi etkilemektedir*” açıklamasına tekabül etmekteydi. Gerçekten de Afganistan coğrafyası tarihte bir çok güç unsuru tarafından ele geçirilmek istenmiş ancak bunların tamamı başarısız olduğu gibi güç merkezi olma konumlarını da kaybetmişlerdir (Alpar, 2023: 66-67). Bu başarısızlık nedenleri ise bu coğrafyada yaşayanları kendi içinde birbirine düşürme şekline dönüşmüştür.

2011 yılında da dönemin silahlı muhalif gruplarına bağlı bir komutan ABD askerleri tarafından tutuklanmış; yapılan soruşturma sonucunda *Kemal Han* barajında bomba yerleştirmek için İran’dan 50 bin dolar aldığını itiraf etmişti (Sobh, 2011).

Bunların yanı sıra İran özellikle Ahmedî Nejad ile hızlı bir biçimde baraj inşa etme projelerine yoğunluk vermeye başlamış ve şu an İran baraj inşa etme konusunda dünyada üçüncü sırada yer almaktadır (Lehane, 2014).

Helmand nehriyle ilgili bir anlaşmanın var olmasına rağmen İran daha fazla hak iddia etmektedir. 1973 yılında imzalanan anlaşmada, Helmand nehrinden yıllık olarak İran’ın su hakkı yaklaşık 820 milyon m³ su olarak belirlenmiştir (Jalal, 2015:88). Ancak veriler İran’ın sürekli olarak bu miktarın fazlasını elde ettiğini göstermektedir. Nitekim İran İslami Konsey Araştırmaları merkezi yıllık olarak Helmand nehrinden 1 milyar 600 milyon m³ su elde ettiklerini beyan ederek, bunun bile ihtiyaçları karşı-

layamadığını ve ihtiyacı karşılamak için yıllık olarak 1,8-2 milyar m³ su gerektiğini öne sürmüştür (Karimi, 2019).

İran'ın Helmand suyuna olan bağımlılığı gibi Pakistan'ın Peşaver şehrinde yaşayan 2 milyon ve yan ilçelerde yaşayan 2,5 milyon kişi doğrudan Kabil Nehrine bağımlıdır. Bu nedenle Pakistan da Afganistan'ı sularını yönetme noktasında engelleyen bir politika izlemektedir. Örnek olarak 2013 yılında gizlice Kabil Nehri üzerine inşa etmek istediği *Dasora* barajının inşasına destek sağlamak için Dünya Bankasına mektup göndermiş ancak Dünya Bankası konu ile ilgili Afganistan'ı bilgilendirmiş ve Afganistan ciddi bir şekilde itiraz etmiştir (Said kaghaz, 2013).

B. İstikrarsızlık: Afganistan son 40 yıldır bir savaş içerisinde. Bu durum, yatırımcıların bu alanda yatırım yapmasını ve devletin bu alanda çalışması engelleyen en önemli etkenlerdendir. Hindistan desteğiyle yapılmakta olan Selma Barajı çalışanlarına yönelik terör eylemleri ve Kabil suyolu üzerinde yapılan baraj çalışmalarının devlet dışı aktörler vasıtasıyla engellenmesini buna örnek olarak gösterilebilir (DW, 2017).

C. Afganistan ve Komşuları Arasındaki Güvensizlik: Afganistan Orta Asya ülkeleriyle iyi ilişkilere sahip iken aşağıdaki nedenlerden ötürü İran ve Pakistan ile iyi ilişkilere sahip değildir:

1. Afganistan ve Hindistan arasındaki yakın ilişkilerin Pakistan'ı tehdit etmesi.
2. Diyorand hattının Afganistan tarafından resmi sınır olarak kabul edilmemesi.
3. Pakistan'ın kendi sınırları içerisindeki Peştunlar'ın ayrılıkçı oluşlarından şüphe duyması.
4. İran'ın 1973 yılında imzalanan anlaşmaya sadık kalmaması ve Afganistan'da etkili olabilmek için devlet muhaliflerine destek vermesi.
5. İran, Pakistan ve Orta Asya ülkelerinin bölgenin uluslararası akarsularla ilgili attıkları adımlarda Afganistan'ı yok saymaları.

D. Siyasi İradenin Oluşmaması: Yıllardır süren savaş nedeniyle başa gelen hükümetler Afganistan'da su sorununa öncelik vermemiştir. 2008-2014 yılları için düzenlenen ve şu an yayınlanmış milli gelişme stratejisi incelendiğinde su kaynakları yönetimine verilen önemin çok düşük olduğu ve öncelik sıralamasında 8.sırada yer aldığı fark edilmiştir. (Afganistan milli gelişme stratejisi komitesi, 2006) 2015-2020 yılları için düzenlenen Gelişim ve Barış Stratejisinde su kaynaklarının yönetilmesi konusu bir başlık olarak geçmemiş ve tarım sektörün bir alt başlığı olarak ele alınmıştır (Afganistan milli gelişme stratejisi komitesi, 2006). Bu nedenle yüksek potansiyele sahip olmasına rağmen sularını yönetme konusunda bölge ülkeleri arasında en geride kalmış ülke olarak yerini almış durumdadır.

E. Hükümetin Zayıf Yapısı: Ülkede özellikle atanmalar konusunda var olan torpil ve rüşvet durumunun varlığı sektördeki çalışmaların verimsiz hale gelmesine sebep olmaktadır (Soroush, 2021). Yanı sıra ilgili bakanlıklar arasında sınırı aşan sular konusunda ilgili görev ve sorumluluklar açık bir şekilde paylaşılmaması önemli bir sorundur. Bu sorun ilgili bakanlıklar arası anlaşmazlıkların ve faaliyetlerin verimsizliğinin bir diğer önemli nedenidir. Bir diğer önemli engel ise var olan verilerin farklı kaynaklarda birbirinden farklılık arz etmesidir.

F. Afganistan'ın Komşu Ülkelerine Nazaran Az Gelişmiş Olması: Komşu ülkeler özellikle son 50 yıl içerisinde su kaynaklarını kullanma ve yönetme konusunda önemli hamlelerde bulunmuş, ancak Afganistan son 40 yılda yaşadığı istikrarsızlık ve iç savaş nedeniyle alt yapısını geliştirememiş hatta var olan altyapı ve barajları kullanılmaz hale gelmiştir. Bunların yanı sıra istikrarsızlık, ekonominin kötü olması, üretimin az olması, teknolojinin gelişmemesi vb. nedenler devletin zayıf kalmasına neden olmuştur. Bu gelişmemişlik meselesi sahada Afganistan'ı olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan özel sektör yüksek meblağlar gerektiren bu sektöre yine istikrarsızlık başta olmak üzere var olan sorunlardan ötürü yatırım yapmamaktadır (Afganistan Enerji ve Su bakanlığı MEW, 2016: 9-13).

G. Hukuki Bir Düzenlemenin Yokluğu: *Helmand* Nehri hariç hiçbir havzada hukuki zemin oluşturan bir anlaşma veya mutabakatın bulunmaması Afganistan'ı ve diğer kıyıdaş ülkeleri belirsizlik içerisinde bırakmaktadır. Üstelik yabancı yatırımcıların bu havzalarda yatırım yapmalarını engelleyen önemli nedenlerden biridir. Diğer taraftan var olan uluslararası hukuk düzenlemelerinin açık olmaması Afganistan'a engel oluşturan bir başka etkidir. 1997 konvansiyonunun 2. Bölümü 5. Maddesi uluslararası suyollarının “Hakça ve mâkul kullanım ve katılım” ilkesine işaret ederken; 7. Maddesinde “önemli bir zarara yol açmama yükümlülüğü” maddesi mevcuttur (ÇAMYAMAÇ, 2014:8). Afganistan adil ve makul kullanım ilkesine dayanarak hukuki bir şekilde sınırı aşan nehirleri üzerinde altyapı ve baraj çalışmaları yaparken, Komşu Devletler anlaşmasının 7. Maddesine dayanarak Afganistan'ın bu faaliyetlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu öne sürmektedir. Bu çelişki aynı şekilde 1996 Helsinki kuralları, 2004 Berlin kuralları ve 1992 Avrupa su konvansiyonunda mevcuttur (Attari & Abdullahi, 2016: 85-89).

2.1.2 Teknik Yetersizliklerin Ortaya Çıkardığı Engeller

A. Kaliteli Eleman Yetersizliği: Kalitesiz eğitim ve yetersiz bilimsel kaynağın ortaya çıkardığı önemli bir engeldir. Afganistan genelinde su konusunda uzmanların az olması ve diplomatların bu konuda yetersizliği Afganistan'ın diğer ülkelerle bir anlaşmaya varmasını ve uluslararası konvansiyonlara dahil olmasını engelleyen en önemli nedenlerdendir (Kabuli, 2018).

B. İlgili Kurumlar Arası İş Birliğinin Olmaması: İş birliği ilgili bakanlıklar arasında oldukça zayıftır. Hatta var olan verileri paylaşma konusunda ciddi sorunlar mevcuttur. Bu konuda iş birliği sağlamak için başlanan süreçler de sonuçsuz kalmıştır. Bakanlıklar arası sınırı aşan suları komisyonu 2016 yılında bu soruna çözüm üretmek üzere kurulmuş, ancak istenen sonucu vermemiştir. Taliban iktidarı sonrasında bu durum az oranda düzelmeye başlamış ise de yeterli olmamıştır.

C. Doğru Bilgi Kaynaklarına Ulaşımın Zor Olması: Sınırı aşan Su-yollarıyla ilgili kesin ve doğru bilgilerin olması, su politikalarını belirleme ve yönetmeye yönelik adım atmak için önem arz etmektedir. Ancak farklı bilimsel kaynaklarda Afganistan'ın su kaynaklarıyla ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Hatta çoğu uzmanın açıklamasına göre farklı bakanlıklarda bulunan veriler birbirinden %30-40 oranında farklılık göstermektedirler. Afganistan ve komşuları arasında su konusundaki görüş ayrılıklarının olması ve bir anlaşmaya varamamalarının en önemli nedenlerinden biri bu konudur. Bir başka sorun ise komşu kıyıdaş devletlerin elindeki bilgileri Afganistan'a verme konusunda isteksiz davranmalarıdır. Örnek olarak Pakistan son yıllarda Kabil Nehriyle ilgili tam ve geçerli olan verilere ulaşmıştır, ancak bu verileri Afganistan'la paylaşma konusunda isteksiz davranmıştır. Afganistan halkı, eğitim sürecinde bu konuya önem verilmemesi ve doğru bilgi kaynaklarının az olması nedeniyle bu konuda az bir bilgiye sahipler.

D. Altyapı ve Techizatın Yokluğu: Afganistan yıllık 80 m³ su depolama kapasitesiyle bölgenin altyapı olarak en gelişmemiş ve az kapasiteye sahip olan ülkesidir (Asya Gelişim Bankası, 2016). Afganistan'da yıllık kişi başı su miktarı 2200 m³ olup bu miktar Pakistan'ın iki katı ve İran'ın 1,5 katıdır. Ancak Afganistan sadece bu miktarın 1/3ünü kullanabilmektedir. Bu sorunun en önemli nedenlerinden bir tanesi Sınırı aşan suların hükümet politikalarının sıralamasında ilk sıralarda yer almamasıdır. Nitekim 2016 yılında sektörler bazında yapılan öncelik sıralamasında su meselesi sıralamada sondan ikinci sırada yer almıştır (Afganistan Enerji ve Su Bakanlığı MEW, 2016: 8-9).

E. İklim Değişikliği: Afganistan'ın su konusundaki projeleri karşısında en önemli engellerden biridir. Nitekim bu konuda bazı kaynaklar şu tespitite bulunuyorlar: *eğer iklim değişikliği olduğu gibi dünyayı etkilemeye devam ederse ve nüfusun artmasına bağlı olarak ihtiyaçlar da artarsa bölgede su kaynakları üzerindeki çatışmalar artacaktır.*

BM'nin yayınladığı raporlar 2050 yılına kadar dünya sıcaklığının 1,5-3 derece artacağını tahmin etmektedir. Su yollarının %80'i dağlardaki buzullardan kaynaklanan Afganistan'ın bu durumdan fazlaca etkilenmesi beklenmektedir. bu şartlar neticesinde Afganistan'ın yapacağı herhangi bir çalışma doğrudan komşu ülkeleri etkileyecek ve onları bu çalışmalarını önlemeye zorlayacaktır. Örnek olarak Helmand havzasında Afganistan'ın yaptığı baraj çalışmaları İran'ın Sistan eyaletinde önemli sorunlara yol açtığı iddia edilmektedir. Ancak Afganistan hükümeti İran'a akan su miktarının azalmasını son yıllarda artan kuraklığa bağlamaktadır (Karimi, 2019). Bu karşılıklı iddialar sonucunda bu mesele son günlerde iki ülkeyi savaş eşiğine getirmiştir (Bahar News, 2023).

F. Nüfusun Artması Ve Su İhtiyacının Artması: Asya dünyada en çok nüfus artışı oranına sahip olan kıtadır. Şüphesiz bu artış suya olan ihtiyacı da artıracaktır. Şuan Afganistan'ın Helmand Nehri üzerinde baraj ve altyapı çalışmasını engelleyen en önemli nedenlerden biri, İran'ın nüfus artışına bağlı olarak 1973 Anlaşmasını yeniden gözden geçirme isteğidir (Suleymani & Athari & Miri, 2020: 2-3).

2.2 Fırsatlar

Afganistan'da var olan tüm sorunlara rağmen, üst kıyıdaş ülke konumunda olmasından ötürü özellikle elektrik üretme ve bölgede iş birliği ortamı sağlama konularında önemli fırsatlar bulunmaktadır. 2014 yılında iktidara gelen Aşraf Gani hükümeti su konusu ile ilgili fırsat oluşturacak önemli adımlar atmıştı. Milli su konseyinin kurulması bu alanda atılan en önemli adımlardan bir tanesi olarak değerlendirilmektedir. Zira bu adım çerçevesinde Afganistan yıllar sonra ilk defa milli su politikası belirleyerek bu konuyu ülkenin en önemli gündemlerinden biri haline getirmiştir (AOP, 2020).

Su konusunda komşu devletlerle bir anlaşmaya varabilmek için uzman ve iyi müzakere yeteneğine sahip diplomatlara sahip olmak gerekir; bu

konu ile ilgili son yıllarda yurtdışında eğitim almış uzman kişilerin Afganistan'a gelmesi, diğer taraftan dış işleri bakanlığında tüm diplomatları tabi tutacak şekilde diplomasi kurslarının açılması önemli fırsat doğurmuştur (Afganistan Su ve Enerji bakanlığı, 2016). Diğer taraftan yeni dönemde su sorununun yapılan konferanslar ve televizyon programlarıyla halka aktarılması ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesi, bu konu üzerinde önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Diğer önemli bir fırsat ise Afganistan'ın 2016 yılında uluslararası büyük barajlar komisyonunun kriterlerine uygun bir sistem kurarak bu komisyonun üyeliğini almasıdır. (Al Arabia.net, 2017).

Uluslararası müzakerelerde söz sahibi olabilmek için güçlü olmak önemli bir etkidir. Diğer taraftan ulusal hedefler ve güvenlik rasgele değil milli güç unsurlarının bir arada etkin kullanılması ile sağlanabilir (Alpar, 2023: 9). Afganistan'ın hızlı bir biçimde gerçekleştirmek istediği altyapı ve baraj projeleri onu su yönetimi konusunda komşularına karşı söz sahibi edebilecektir. Bununla beraber sınırı aşan sularla ilgili komşularla var olan sorunları halletmek ve sınırı aşan suları yönetmek için temel beş fırsat mevcuttur:

1. Bilim Diplomasisi

Bilimsel diplomasi, diplomat, uzman ve siyasetçileri bir araya getirmek ve onları sıfır toplamlı bir sonuca değil iki tarafın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kazan-kazan yoluna götürecek bir sonuca ikna etmek demektir (Tasam, 2017: 2). Bu diplomasi türünün en önemli unsuru diplomatik müzakereler yerine teknik müzakerelerin ön plana çıkmasıdır. Burada baskı, tartışma, iddia yerine bilimsel faktörler, coğrafik durum, iklimsel durum, hidrolojik özellikler ve tarafların ihtiyaçları vs. ön plana çıkmaktadır (Tasam, 2017: 2-3). Afganistan'ın sınırı aşan suyolları arasında sadece Helmand Nehri üzerinde bilim diplomasisi uygulanmıştır ve bunun sonucunda 1973 yılında bir anlaşmaya varılmıştır. Diğer taraftan ülkenin sularını yönetmek için İWRM sistemine geçmesi bu politikanın bir uzantısıdır.

2. Suyun Uluslararası Siyasette Önemli Bir Konu Haline Gelmesi

İklim değişikliği etkilerini günden güne artarak göstermeye devam etmektedir. Bu nedenle BM 2016 yılında belirlediği 15 yıllık sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde “sağlıklı suya erişimin sağlanması ve sürdürülebilir su yönetiminin gerçekleştirilmesi” hedefinin altıncı sırada yer vermiştir (UN.org, 2016).

Afganistan'ın sınırı aşan sular ile ilgili var olan uluslararası konvansiyon ve komisyonlara dahil olmaması büyük bir eksikliktir. Nitekim Afganistan eski Afet bakanı Nejb Aqa Fahim bu konuda şu açıklamalarda bulunmuştur: “uluslararası siyasette zayıf devletlerin hukukunu uluslararası örgütler korumakta ve zayıf devletler uluslararası örgütler vasıtası ile bu haklarına erişebilme fırsatını elde edebilmektedirler” (Rezai, Shrouder, Ahmadzai, Henz, Saburi, Danesh, 2017: 11-13). Dolayısıyla ülkenin kıyıdaş devletlerden haklarını uzlaşarak sağlayarak elde etmesi için tek fırsat uluslararası örgütler, komisyon ve konvansiyonlara üye olması ve haklarını aramasıdır.

3. Yeni Neslin Potansiyeli

Afganistan 80'li ve 90'lı yıllarda sıcak bir çatışma ve iç savaş içerisindeydi. Bu durumun doğurduğu en önemli sonuçlardan biri de göç oranlarındaki artıştır. Yurtdışına çıkan vatandaşlar 2001 sonrasında ülkelerine geri dönerek daha modern ve daha gelişmiş bir Afganistan'ın altyapısı inşa etmeyi başaramışlardır. Özellikle Afganistan'ın yeni neslinin su sorunu dahil olmak üzere diğer önemli alanlarda uzmanlaşmaları, bu alanlarda gelişmenin sağlanması açısından umut vaat etmektedir. Ayrıca hatırlatılmıdır ki son yıllarda yapılan baraj ve altyapı çalışmaları bu dönemde yurtiçi veya yurtdışında yetişmiş genç elemanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

4. Devletin Su Meselesine Önem Vermesi

İklim değişikliği su düzeyini gitgide azaltmakta ve Afganistan'ın ihtiyaçları nüfus artışına bağlı olarak gitgide artmaktadır.

Bu durumun ciddiyetinin farkında olan eski Kabil hükümeti, ülkenin muasır tarihinde ilk defa suları yönetmek için ciddi adımlar atmıştır. Bununla ilgili Aşraf Gani 2020 yılında bir basın toplantısında “bu yılın sonuna kadar 21 yeni baraj inşası tamamlanacak” açıklamasında bulunmuştur (DW, 2016). Aşraf Gani döneminde su konusuna yönelik önemli adımlardan biri de su ve sürdürülebilir kalkınma konferanslarının düzenlenmesi olmuştur. Afganistan eski cumhurbaşkanı dördüncü “Su ve Sürdürülebilir Kalkınma” konferansında sınırı aşan sularla ilgili müzakereye açık olduğunu söylemiş hatta Afganistan’da yapılmakta olan baraj ve altyapı çalışmalarına komşu devletlerin destek vermesi gerektiğini vurgulayarak *su yönetilmeden paylaşılmaz* ifadelerini kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 2017). Ancak kendisi bu adımları sonuca erdiremeden Afganistan’da hükümet değişikliği söz konusu olmuş ve Taliban iktidara geçmiştir. Taliban 1,5 yıllık iktidar döneminde her ne kadar bu konuda ciddi bir adım atmamış ise de bu konu ile ilgili yaptığı açıklamalar önemli adımların atılabileceğinin sinyalini vermektedir. Öyle ki 21 Aralık 2021 tarihinde Taliban enerji ve su bakanlığı bir basın konferansında şu ifadeleri kullanmıştır: *büyük barajlar inşa edeceğiz ve onu petrol ile mübadele edeceğiz* (Afganistan International, 2022).

Kabil eski hükümeti sınır aşan suyolları yönetmek üzere yapıcı değişiklikler yapmış ve bu çalışmalar Afganistan için oldukça önem arz eden hale gelmiştir. Aşraf Gani 2016 yılı mayıs ayında bakanlıklar arası “Sınırı Aşan Su Komisyonu” adlı yapıyı kurmuş ve bu komisyon kendisinin başkanlığında ve bakanlıkların da katılımıyla toplantılar düzenlemiştir. Bu adım sonrasında enerji-su bakanlığı, dışişleri bakanlığı ve maliye bakanlığında sınırı aşan sularla ilgili “Sınırı aşan Sular Müdürlüğü” birimleri açılmış. Bu sağlanan organizasyon halen devam etmekte ve önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (Afganistan Enerji ve Su bakanlığı MEW, 2016).

5. Kıyıdaş Ülkelerle İş birliği Olanaklarının Bulunması

- Türkmenistan Amu su yolu üzerinde elektrik üretmek amacıyla Afganistan ile iş birliği yapmak istemektedir.

- Amu Nehri yüksek miktarda Sediman'ı içinde bulundurmakta ve tüm kıyıdaş ülkelerin sahillerine hasar vermektedir. Bunun önlemesinin yolu barajların yapılması ve suların yönetilmesidir. Bu doğrultuda Orta Asya devletleri Afganistan'ın atacağı adımlardan huzursuzluk duymayacaklardır.
- İran 1973 yılında imzalanan anlaşmanın bir daha gözden geçirilmesini istemektedir. Bu nedenle Afganistan'a Khaf-Herat demiryolu hattının tamamlanması, Afgan demiryolu çalışanları için lisans ve yüksek lisans derecelerinde İran'da öğrenim kurslarının açılması, Afgan havacılık personellerine eğitim verilmesi, gümrük işlerinin kolaylaştırılması ve tarife engellerinin kaldırılmasından oluşan bir destekleme paketi önermiştir. İran'ın Afganistan'a karşı haklarını arama arayışındaki yöntem değişikliği bu konuda önemli bir fırsattır.
- Uluslararası camianın Afganistan'a olan desteği önemli bir fırsat oluşturmuştur. Şu anda aktif olarak dünya bankası, AB, Asya Gelişim Örgütü, GTZ, KFW Afganistan'a su kaynaklarının yönetilmesiyle ilgili destekler vermektedirler. ABD ve Dünya bankasının başlattığı "Orta Asya'nın Su Kaynaklarını Yönetme Projesi" ve Dünya bankasının başlattığı "Orta Asya'da su ve enerji gelişimi projesi" bu desteklerin örnekleri olarak gösterilebilir.

Sonuç

Siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklar su konusunda gelişmelerin sağlanmasını çok karmaşık bir hale getirmiştir. Ancak tüm bu sorunlara rağmen sınırı aşan suların iyi yönetilmesi durumunda bölge ülkeleri arasında var olan sorunları çözmek için iş birliği olanağı sağlanabilmektedir. Afganistan için suların yönetilmesi sadece iklim değişikliği, buzulların ve yağışların azalmasına yönelik önemli bir faaliyet olmayıp Afganistan'ın içeride ekonomisini, istikrarını sağlamak ve dışarıda komşularıyla iyi ilişkiler geliştirebilmek için de bir fırsattır. Bu nedenle havzaların ve onların yönetilmesinin önemi

ve önündeki engel ve fırsatların açıklanması, halkı bilinçlendirmek açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın Türkçe dilinde olması ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye her zaman Türkistan ve Afganistan için Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı olarak görülmektedir. Bu nedenle bölgedeki anlaşmazlıklarda, Pakistan ve Hindistan arasındaki anlaşmazlıklarda olduğu gibi Türkiye'nin arabuluculuğu belirleyici olarak değerlendirilmektedir.

Bu makalede genel hatlarıyla sınırı aşan suların Afganistan için önemi, sınırı aşan su havzaları ve onların yönetilmesinin önündeki fırsatlara ve engellere değinilmiştir. Bunun sonucunda Afganistan için suyun önemine daha fazla dikkat çekilerek var olan onca engelin yanı sıra önemli fırsatların olduğu ortaya konulmuştur. Ancak bu makalenin son kısmında bu konuda ülke için daha hızlı ve verimli sonuçlar alınması adına bazı çözüm önerilerinin sunulması yararlı olacaktır:

1. Uzun dönem milli ekonomik büyüme planının yapılması: Ekonomik gelişme ile bağlantılı olarak su sektörü ve bu sektörün gelişimiyle ilgili uzun dönem için bir planın yapılması gereklidir.
2. Milli su sektörünün öneminin vurgulanması: Bu konu ancak medya aracılığıyla bilinçlendirme ve eğitim sürecinde bu konulara daha fazla ağırlık vermekle çözülebilir.
3. Daha sağlıklı kararlar verebilme ve müzakerelerin başlamasına ilk adım olarak gerçek verilerin yeniden düzenlenmesi.
4. Kapsayıcı ve uygulanabilir kuralların belirlenmesi: Zira köy ve kasabalarda hala su hukuku Mirab'lar tarafında düzenlenmektedir.
5. Bu sektör ile alakalı kursların açılması: Günümüzde var olan en önemli sorunlardan biri kaliteli eleman yetersizliğidir.
6. Veri bankasının kurulması: Tüm bilgilerin bir elde toplanması çalışmalarının hızını ve verimini arttıracaktır.
7. 97 BM konvansiyonu başta olmak üzere sınırı aşan sularla ilgili konvansiyonlara üye olunması.

Afganistan başarısız bir devlet olarak tanımlanmakta, ekonomisi, siyasi istikrarı ve güvenliği kötü durum olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu makalede ortaya koymaya çalıştığımız son durum ve özellikle sınırı aşan suların yönetilmesi konusunda oluşan fırsatları göz önünde bulundurduğumuz zaman Afganistan'ın bu konudaki başarısı tüm bu sorunların çözümüne önemli bir katkı sağlamaz mı sorusunu akıllara getirmektedir. Belki bu konuda devletin başarısı Afganistan'ı gelişmiş bir ülke haline getirmeyecektir fakat Afganistan'ın gelişmesi bu konudaki başarısıyla paralel olarak hızlı bir şekilde devam edebilecektir.

Kaynakça

Akbar, M. (2015). *Amu nehri suyunun yönetilmesi*, Kabil:Salim Akbar Yayınları.

Alpar, G. (2022). Stratejik Öngörü ve Uyanma Zamanı, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayını: Ankara.

Alpar, G. (2023). Sistemsel Bunalımdan Çıkış, Palet Yayınları: Konya.

Alpar, G. (2023). From Geopolitik to Geostrategy, Palet Yayınları: Konya.

Aram, M. (2022), “Kamal Han Barajı ve İran-Afganistan Su ilişkileri üzerindeki etkisi”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 6 (2)

Attari, A & Abdullahi, M. (2016), “Sınır aşan suların paylaşımında hâkim olan uluslararası ilke ve kurallara ilişkin karşılaştırmalı bir analiz”, Çevre bilimleri dergisi, 4(2)

Beraksheli, F. (2015). *Enerji ve Emniyet*, Tehran: Qumes yayınları.

Çamyamaç, A. (2014), “1997 TARİHLİ “BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ULUSLARARASI SUYOLLARININ SEYRÜSEFER-DIŞI KULLANIM HUKUKUNA İLİŞKİN SÖZLEŞME’NİN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞİNE DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME”, D.E.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(2)

Fahim, N. (2016) Afganistan su diplomasisi, Kabil: Dışişleri bakanlığı stratejik araştırmalar merkezi yayınları.

Fahim, N. (2016). *Water, Peace and Security*, Kabil, Nishat grafik yayınları.

Horsman, S. (2008) *Afghanistan and Transboundary Water Management on the Amu Darya: a Political History*, Amersterdam: Elsevier.

Hugt, P. (2000). *Tahmini Ceoğrafia*, çev. Şapur guderzi, Tehran , semt yayınları.

Husaini,S. (2017).*Amu nehri üzerinde bir çalışma*, kabul: duran araştırmalar merkezi yayınları.

- Huseyni, S. (2018). *Harirud*, Herat: khorshidi yayınları.
- Jalal, A. (2016), “Uluslararası Hukuka Göre Afganistan Suyollarının Hukuki Durumu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3).
- Jidari İvazi, J. (1998). *Suların Coğrafyası*, Tehran: Tehran Üniversitesi yayınları
- Kermani, H. (2013). *ازیر قرمز خطر خشکسالی وحشتناک در ایران*, Tehran: daviçe ve yele farsî Yayınları.
- Malekan, M. (2015). *خشکسالی در ایران و پروژه های شهروندان*, Tehran: Deviçe ve yele farsî Yayınları.
- Malyar, E. (2017). *Kabil su havzası*, Kabil: Duran araştırmaları merkezi Yayınları.
- Postel, S. (1994). *اخترین واحه*, (çev. Abdulhusainvahazade ve Amin alizade. Çev.). Tahran: cehaddaneşgahi Yayınları.
- Rezai, M.D. ve Shrouder, G.F. ve Ahmadzai, SH.G. ve Henz, G. Ve Saburi, R. ve Danesh, M.D. (2017). *Afganistan sınırı aşan suları*. Duran, 1(1).
- Roostaye, A. (2008). *Nimroz şehrinin sulamasının başyazısı*, kabil: afg-hangerman online yayınları.
- Sınırlar anlaşması 1958.
- Sorush, S. (2021). “İdari yolsuzluk, nedenleri ve gelişim üzerindeki etkileri”, *Sarenval ilmi-araştırma dergisi*, 28(55). <https://l24.im/QYE>.

İnternet Kaynakçası

- “Afganistan Milli gelişim stratejisi”. Afganistan milli gelişme stratejisi komitesi, 2006. <https://faolex.fao.org/docs/pdf/AFG184664.pdf>. Ferhadi Adib.
- “Afganistan Sınır Aşan suları: 3 Fırsat, 3 Engel”, Afganistan Enerji ve Su bakanlığı, 2016. <https://l24.im/SocEpTG>. Espandiyar, Hazem.

Afganistan su ve enerji bakanlığı, “Harirud-Murgab Su Havzasının Genel Tanıtımı”, <https://l24.im/8zQE0>, (29 Mayıs 2023).

Afganistan su ve enerji bakanlığı, “Helmand Su Havzasının Genel Tanıtımı”, <https://l24.im/cCq6>, (29 Mayıs 2023).

Afganistan su ve enerji bakanlığı, “Kabil Su Havzasının Genel Tanıtımı”, <https://l24.im/1Z9Ixt>, (29 Mayıs 2023).

Afganistan Tarım bakanlığı MAİL (27 Mart 2021), “Kamal Han Barajının açılması ülkenin tarımı için yeni bir umut taşıyor”, <https://l24.im/62Cmh>, (29 Mayıs 2023).

Ahmad Ali. (2011), “Hayat içi su konferansında Rahmanov’un düşünceleri”, *İransharghi*, <http://www.boustan.blogfa.com/post/175>, (02 Nisan 2020).

Ahmadi, Mubin. (1 Aralık 2022), “2050 yılına kadar beş milyar kişi su sorunuyla karşı karşıya kalacak”, *Zoom it*, <https://www.zoomit.ir/energy-environment/388365-5-billion-people-water-shortages-2050-un/>, (29.05.2023).

Asya gelişim Bankası (2016) “Amendmentsto Framework Financing Agreementfor MFF 0063-AFG: Transport Network Development Investment Program”, <https://www.adb.org/projects/documents/transport-network-development-investment-program-ffa-a>, (20Mayıs2020).

Bahar News, “Afganistan’ın İran’a yönelik Şantajı”, <https://l24.im/M0x>, (29 Mayıs 2023).

BBC (10 Ekim 2017), “Afganistan’ın içme suyunun %60 dışkiyla kirlenmiş durumda”, (29.05.2023).

BBC (22 Mart 2016) “Afganistan sulanabilir arazisinin yarısından azı sulanmıştır”,https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/03/160322_k05_afghanistan_water, (20 Mayıs 2020).

BBC News (1 Mart 2016), “Rusya’nın Afganistan’da yatırım isteği”,https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/03/160301_k04_russia_investment_afghanistan, (22 Mayıs 2020).

BBC News (23 Şubat 2019), “Afganistan ve İran arasında harirud”,<https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-47343571>, (03 Nisan 2020).

BM Türkiye (12 Mayıs 2022), “Duşanbe Su Süreci ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, <https://l24.im/ud8EnXq> (29.05.2023).

Duran dergisi (20 Ocak 2020), “kemal han barajı İran Afganistan arasında su politik krizi”, <https://l24.im/KAy>, (05 Mayıs 2020).

DW (20 Şubat 2016), “Gani: 21 Baraj inşa edeceğiz”, <https://l24.im/pegEhj>, (23.05.2020).

DW (2016), “İran Hirman akarsu ile ilgili Afganistana iki nota gönderdi”,<https://p.dw.com/p/2xFzq>, (03 Nisan 2020).

DW (25 Haziran 2017), “Taliban’ın Selma barajına saldırısında 14 kişi hayatını kayıp etti”, <https://p.dw.com/p/2fL2I>, (25 Mayıs 2020).

DW,”Afganistan’ın su ve gelişmesi arasındaki bağlantı”, <https://www.dw.com/fa-af/a-16218989>, (06 Mart 2020).

FAO.(2012),“Waterrecources”, http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/Profile_segments/AFG-WR_eng.stm, (12 Mayıs 2020).

<http://www.futuredirections.org.au/publication/the-İranian-water-crisis/>(05 Mayıs 2020).

Husaini, Ali. (18 Eylül 2018), “İran ve Afganistan arasında su konu”, *BBC news*, <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-45481076>, (15.05.2020).

Kabuli, Hamraz. (21 Nisan 2018), “devlet dairelerinde uzman elemanların bulunmamasından şikâyet”, *DW*, <https://p.dw.com/p/2wRSR>, (18 Mayıs 2020).

Karimi, Dariush. (23 Şubat 2019), “Pargar:Afganistan ve iran arasında su sorunu”, *BBC*, <https://www.youtube.com/watch?v=3usnMz0sSyU>, (23 Mart 2020).

Lehane, Sinead. (24 Şubat 2014), “TheİranianWaterCrisis,” *FutureDirections*,

Majidiyar, Walid. (2018), “Afganistan ve Pakistan arasında su münakesesi çıkmak üzere”, *Daily Afghanistan*, http://www.dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=146065, (04 Mayıs 2020).

Mokhtari, Azade. (24 Nisan 2023), “İran için süper kritik su koşullarının sireni çaldı”, *ROKNA*, <https://l24.im/GVxa1>, (29.05.2023).

NASA (1 Ekim 2010), “the water cycle”, <https://earthobservatory.nasa.gov/features/Water>, (07.03.2020).

Naser, Karimi (16 Ekim 2014), “ایران و خطر هم امیختگی خشکسالی و خشونت”, *BBC persian*, https://www.bbc.com/persian/blogs/2014/10/141006_l10_nazeran_karami_drought_violence, (Erişim tarihi: 02 Nisan 2020).

Niyazi, Zamzama. (22 Mart 2016), “Kabil yer altı sularının yüzde 40’ı temiz değildir”, *BBC*, https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/03/160322_k05_afghanistan_water_pullotion, (25 Mayıs 2020).

Payam-Aftab (5 Eylül 2016), “4. Su konferansı başladı”, <http://www.payam-aftab.com/vdgc7y93.ak9ny4prra.htm>, (22 Mayıs 2020).

Popal, Karim. (08 Eylül 2018) “Afganistan su stratejisinde sorunları”, *Pajhwok*, <https://www.pajhwok.com/dr/opinions/-چالش-ها-در-استراتژی-آب-> (01 Nisan 2020).

Saidkaghaz, dr.Sakhi. (04 Haziran 2013), “Pakistan’da dasu projesi”, *Khorasanameen*, <http://www.khorasanameen.net/php/read.php?id=2391> (10.05.2020).

Salahshor, Khalil. (06 Mart 2017), “Ghani:komşularımız bizim baraj çalışmalarımızdan kuşkulansınlar”, *Anadolu ajansı*, <https://www.aa.com.tr/fa/-افغانستان/غنی-همسایگان-ما-از-ایجاد-سدها-در-افغانستان-نگران-> (20.05.2020), 807467/نباشند).

Sayedkaghaz, Sakhi. (12 Mart 2011), “Afganistan’ın su kaynakları neft gibi mili bir sirvettir”, <http://www.khorasanameen.net/php/read.php?id=785> (erişim 10 Mayıs 2020).

Shianews, (16 Ağustos 2017), “Afganistanınuluslararası büyük barajlar komisyonuna dahil olması”, <https://af.shafaqna.com/FA/219163>, (22 Mayıs 2020).

World bank (2020), ”Afghanistan”<http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>, (07.03.2020)

Ziaratjayi, Javid (2018), “Harirud nehri üzerinde iki baraj daha inşa edilecek”, *Tolo News*, <https://tolonews.com/fa/business//بندهای-تیرپل-و-کبگان-روی-دریای-هریرود-ساخته-می-شوند>, (12 Mayıs 2020).

Extended Summary

Political and economic instabilities have made it very complicated to achieve developments on water. However, despite all these problems, if the crossing waters are managed well, cooperation opportunities can be provided between the countries of the region to solve the existing problems. Managing water for Afghanistan is not only an important activity for climate change, reduction of glaciers and precipitation, but also an opportunity to ensure Afghanistan's economy and stability at home and to develop good relations with its neighbors abroad. For this reason, it is important to explain the importance of the basins and their management and the obstacles and opportunities in front of them in order to raise awareness of the public. It is of particular importance that this study is in Turkish. Türkiye has always been seen as the heir of the Ottoman Empire for Central Asia and Afghanistan. For this reason, Türkiye's mediation is considered to be decisive in disputes in the region, as in disputes between Pakistan and India.

In this article, the importance of transboundary waters for Afghanistan, the transboundary watersheds and the opportunities and obstacles in front of their management are discussed in general terms. As a result, more attention has been drawn to the importance of water for Afghanistan and it has been revealed that there are important opportunities as well as all the existing obstacles. However, in the last part of this article, it will be useful to present some solution suggestions in order to get faster and more efficient results for the country:

1. Making a long-term national economic growth plan: In connection with economic development, it is necessary to make a long-term plan for the water sector and its development.
2. Emphasizing the importance of the national water sector: This issue can only be solved by raising awareness through the media and giving more weight to these issues in the education process.

3. Reorganization of real data as a first step to be able to make healthier decisions and start negotiations.
4. Determination of inclusive and applicable rules: Because water law is still regulated by Mirabs in villages and towns.
5. Opening courses related to this sector: One of the most important problems that exist today is the lack of qualified personnel.
6. Establishment of a database: Gathering all the information in one hand will increase the speed and efficiency of the studies.
7. Becoming a member of the conventions related to transboundary waters, especially the 97 UN conventions.

Afganistan is defined as a failed state, and its economy, political stability and security are evaluated as bad. However, when we consider the latest situation that we try to reveal in this article, and especially the opportunities that arise in the management of transboundary waters, the question of whether Afghanistan's success in this matter will not make an important contribution to the solution of all these problems raises the question. Maybe the success of the state in this regard will not make Afghanistan a developed country, but the development of Afghanistan will be able to continue rapidly in parallel with its success in this matter.